УДК 336.531.2

Буряченко Андрій Євгенович,
д-р екон. наук, професор кафедри фінансів,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
(03680, Україна, Київ, проспект Перемоги, 54/1)
E-mail: andrii.buriachenko@kneu.ua

НОВІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ СТРУКТУРИ ФІНАНСІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Анотація
Мета дослідження. *Фінансова складова органів місцевого самоврядування, її склад і функції.*
Методологія*. Проведено аналіз останніх досліджень, що були зроблені вітчизняними науковцями, щодо вивчення можливості використання принципів бюджетного федералізму в побудові бюджетної системи України, визначено у широкому та вузькому понятті сутність фінансів органів місцевого самоврядування, розглянуто їх структуру та функції.*
Отримані результати*. Фінанси місцевого самоврядування мають соціальну спрямованість, тому необхідним є розширення переліку притаманних їм функцій, долучивши до них соціальну функцію. Також, в умовах дії ринкових відносин у державі, необхідно переглянути традиційні форми та методи впливу фінансів на ефективність розвитку адміністративно-територіальних одиниць. Необхідно встановити обґрунтовані пропорції між обсягами фінансування сфери матеріального виробництва і фінансуванням інфраструктури нових територіальних комплексів*
Цінність дослідження*. У статті обґрунтовано необхідність дослідження фінансової компоненти діяльності органів місцевого самоврядування. Запропоновано підходи для аналізу структури фінансів місцевого самоврядування. З'ясовано функції, які властиві фінансам місцевого самоврядування. Приділено увагу бізнес-партнерству господарюючих суб'єктів і місцевої влади. Запропоновано авторський погляд на склад і функції фінансів місцевого самоврядування.*
Ключові слова*: фінанси місцевого самоврядування, бюджет, місцеве самоврядування, децентралізація, бізнес-партнерство.*

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Курс на децентралізацію владних повноважень, що був обраний українським суспільством, вимагає відповідного фінансового забезпечення даних процесів. Успіх реформ багато в чому залежить від розуміння змін щодо стану фінансів місцевого самоврядування у державі. Оскільки місцеві фінанси залежать від типу державного устрою й адміністративно-територіальної структури країни, ці фактори істотно позначаються на принципах організації, складі елементів, функціях

© А. Є. Буряченко, 2016

і завданнях фінансів місцевого самоврядування. У країнах з неоднаковим державним устроєм (федеративним або унітарним) повноваження регіональних і місцевих органів влади деякою мірою різні. Водночас зауважимо, що незважаючи на зазначені розбіжності в організації фінансів місцевого самоврядування в унітарних і федеративних державах, для всіх країн, де реалізуються ринкові принципи управління економікою, характерна тенденція перенесення центра ваги в поліпшенні якості життя населення саме на місцевий рівень. У науковій літературі цей процес дістав назву бюджетного федералізму. Сучасна світова фінансова наука вже не один рік намагається з'ясувати економічне підґрунтя бюджетного федералізму, установити його переваги та недоліки, можливість використання кращих практик у процесі розбудови бюджетної системи різних країн.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останніми роками й українські вчені звернули увагу на вивчення можливості використання принципів бюджетного федералізму в побудові бюджетної системи України. Найбільш значущі праці із цієї проблематики належать перу В. Андрущенка [1], Й. Бескида [2], І. Луніної [3], В. Федосова [4]. Відповідну увагу цьому питанню приділялась нами і раніше [5; 6]. Так, В. Л. Андрущенко та В. М. Федосов, проаналізувавши погляди західних авторів, дійшли висновку, що фінансові потоки, що рухаються по бюджетних каналах, виконують роль потужного доцентрового чинника, що консолідує регіони з різними фінансово-економічними потенціалами в єдиний державний організм і тим згуртовує націю. У системі бюджетного федералізму кожен адміністративно-територіальний бюджет крім суто фінансового призначення набуває соціального, політичного й етнічного змісту, оскільки перетворює у співгромадян усіх незалежно від величини фінансових внесків окремих етнічних, регіональних чи суспільних груп населення [4, с. 642-647].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Незважаючи, на значну кількість робіт яким присвячене питання використання принципів бюджетного федералізму в побудові бюджетної системи України, необхідним є проведення систематизації та дослідження теоретичних основ фінансів місцевого самоврядування.

Формулювання мети і завдань дослідження. Мета статті – дослідити фінансову складову органів місцевого самоврядування, її структуру та функції.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Для аналізу структури фінансів місцевого самоврядування можна скористатися вузьким і широким підходами. Вузький підхід охоплює дві сфери фінансових відносин — фінансові відносини, які виникають у процесі формування та використання централізованих фондів грошових коштів, та фінансові відносини, які виникають у процесі формування та використання децентралізованих фондів грошових коштів. Зазначимо, що співвідношення централізованої та децентралізованої сфер, або структура фінансів місцевого самоврядування, залежить від визначення повноважень органів місцевого самоврядування, що нині є досить дискусійним питанням. Так, розширення повноважень місцевих органів влади в соціально-культурній сфері веде до зростання обсягів місцевих бюджетів, а це, у свою чергу, розширює сферу централізованих фінансових відносин. Навпаки, розширення повноважень в економічній діяльності веде до збільшення обсягів фондів грошових коштів у підприємств комунальної форми власності, а це сприяє розширенню децентралізованої сфери фінансових відносин. Загалом у теорії та практиці склався та поширився принцип доцільності, згідно з яким певна виконавча функція покладається на той рівень влади, який виконує її ліпше, ощадливіше й ефективніше (принцип субсидіарності).

За широкого підходу, якого додержується більшість уже згадуваних авторів, фінанси місцевого самоврядування зазвичай поділяють на дві складові — бюджети місцевого самоврядування та фінанси місцевого господарства. Так, у сфері централізованих фінансових відносин домінують ті, які виникають у процесі формування та використання бюджетів на різних рівнях бюджетної системи. За їх допомогою перерозподіляється приблизно 1/6 виробленого в Україні валового внутрішнього продукту. Саме тому бюджети є основною складовою фінансів місцевого самоврядування.

Як уже зазначалось, до елементів фінансів місцевого самоврядування належать і фінанси місцевого господарства, оскільки джерелами фінансових ресурсів адміністративно-територіальної одиниці є частина прибутку комунальних підприємств, надходження від надання платних послуг бюджетними організаціями в галузі охорони здоров’я, освіти, від здавання в оренду об’єктів комунальної власності тощо. Підприємства місцевого господарс-

тва беруть участь у формуванні фінансів місцевого самоврядування через створення цільових фондів, що використовуються на житлово-комунальне будівництво, утримання господарської й фінансової інфраструктури, відомчих об'єктів, фінансування різних регіональних програм.

Деякі з економістів [7, с. 46] вважають доречним віднести до категорії фінансів місцевого самоврядування й фонди страхування, що формуються за кошти страхових компаній і використовуються для фінансування певних видатків території (усунення наслідків стихійних лих і катастроф, фінансових криз тощо). Утім вважаємо недоцільним виокремлювати саме фінанси страхування, оскільки за обсягом завдань і специфікою, на наш погляд, вони мають входити до фінансів місцевого господарства.

Виходячи з особливостей фінансів місцевого самоврядування та з огляду на зміни, що відбуваються у фінансово-господарському комплексі, вважаємо за потрібне розширити склад фінансів місцевого самоврядування. До їх складу доцільно долучити фінанси домогосподарств, котрі [фінанси] після вирахування податків та обов'язкових платежів спрямовуються на поліпшення та благоустрій території, на якій ці домогосподарства розміщені. І попри те, що цей ресурс нині задіяний не в повному обсязі, впевнені, що найближчим часом йому буде приділена належна увага, оскільки це дасть змогу «розвантажити» бюджетні зобов'язання і перекласти відповідальність із фінансового забезпечення благоустрою саме на домогосподарства. Цей захід є актуальним і тому, що тепер досить швидкими темпами реорганізовуються фінансові відносини на місцевому рівні (створення об'єднань співвласників багатоповерхових будинків, організація приватних ЖЕКів тощо). На жаль, в українській практиці цей підхід ще не набув поширення, адже, як свідчить іноземний досвід, використання цього інструменту уможливлює зменшення до 30 % видатків, що спрямовуються з місцевих бюджетів на благоустрій територій.

Також до складу фінансів місцевого самоврядування необхідно долучити фінанси підприємств недержавної форми власності, які також після сплати податків та обов'язкових платежів спрямовують свої кошти на модернізацію місцевої інфраструктури. Цей напрям, який іноді називають бізнес-партнерством [8], останнім часом здобув велику підтримку з боку урядових структур. Якщо корпоративна соціальна відповідальність бізнесу й далі розвиватиметься швидкими темпами, то це також дозволить

зменшити бюджетні видатки на розвиток та утримання об'єктів місцевої інфраструктури. Так, за оцінками іноземних експертів розвиток бізнес-партнерства приватних структур з місцевими органами влади дає можливість зменшити бюджетне навантаження до 10 % усіх видатків місцевих бюджетів.

На основі викладеного подамо запропонований склад фінансів місцевого самоврядування у вигляді рис. 1.

Рис. 1. Структура фінансів місцевого самоврядування

Варто зауважити, що спроби змінити підхід до вмісту структури фінансів місцевого самоврядування, безумовно, робились і раніше. Скажімо, Л. Ігоніна [7, с. 42-46] до складу муніципальних фінансів відносить: муніципальний бюджет, муніципальні позабюджетні фонди, муніципальний кредит і фінанси самостійних суб'єктів муніципальних утворень. У свою чергу С. Лукашин і В. Слєпов [9, с. 211] до складу фінансів місцевого самоврядування крім фінансів домогосподарств, які, на їхню думку, у сучасній економіці є основним інвестиційним ресурсом, котрий за відповідної політики може використовуватись для фінансування територіальних потреб, відносять також фонди страхування, що формуються за кошти страхових компаній і використовуються для задоволення певного роду потреб території. Свою точку зору на це питання ми вже виказали вище.

Зважаючи на те, що суть фінансової категорії виявляється через її функції, з'ясуємо, які з них властиві саме фінансам місцевого самоврядування. Одностайного погляду щодо цього питання не сформовано, проте у фінансовій думці склався загальний підхід, який визначає належність розподільної та контрольної функцій. Деякі з науковців [10, с. 25] додають до узвичаєного складу функцій стимулювальну, аргументуючи її застосування створенням таких умов, за яких органи місцевого самоврядування були б

заінтересовані у збільшенні доходів бюджетів. Однак не вважаємо таке виокремлення стимулювальної функції доцільним, оскільки саме в розподільній функції мають створюватись умови для ефективного використання наявних фінансових ресурсів і додаткового залучення надходжень.

Фінанси місцевого самоврядування виконують функції, властиві фінансам загалом як економічній категорії. Разом з тим реалізація даних функцій характеризується певною специфікою.

Розподільна функція фінансів місцевого самоврядування полягає в тому, що за допомогою розподілу й перерозподілу новоствореної на території адміністративної одиниці вартості здійснюється обслуговування територіального відтворення, формування і використання грошових фондів, призначених для фінансування соціально-економічного розвитку відповідної території. Справді, на відміну від державних фінансів, фінанси місцевого самоврядування виконують функції з забезпечення фінансової основи задоволення суспільних потреб не для суспільства в цілому, а для певної його частини, об'єднаної в межах конкретного адміністративного утворення. Фінанси місцевого самоврядування беруть участь у перерозподілі ресурсів, що акумулюються в напрямках, пріоритетних для відповідної території. Це створює можливість ефективнішого використання грошових ресурсів території порівняно із загальнодержавними. Локальні масштаби території й обмежені обсяги територіального розподілу фінансових ресурсів полегшують завдання контролю над цільовим їх використанням.

Контрольна функція фінансів місцевого самоврядування виявляється в здійсненні контролю над своєчасним і правильним формуванням грошових фондів адміністративної одиниці, над відповідністю обсягів і структури цих фондів обсягу і структурі потреб соціально-економічного розвитку території, над цільовим і ефективним використанням фінансових ресурсів.

Природно, що фінанси місцевого самоврядування мають яскраво виражену соціальну спрямованість. Вони відіграють важливу роль у забезпеченні компенсації малозабезпеченим верствам населення певних витрат, пов'язаних із функціонуванням ринкової системи господарювання (безробіття, ринкові ціни на товари і послуги та ін.). За допомогою фінансових ресурсів територій держава виконує низку своїх функцій, пов'язаних із забезпеченням населення суспільними благами, фінансує видатки на охоро-

ну здоров'я, житлове будівництво, громадський порядок тощо. Фінанси місцевого самоврядування активно використовуються для благоустрою територій, розв'язання екологічних проблем, обслуговування культурних потреб населення й т. ін.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Отже, беручи до уваги соціальну спрямованість фінансів місцевого самоврядування (80 % усіх соціальних видатків покладено саме на місцеві бюджети), пропонуємо розширити перелік притаманних їм функцій, долучивши до них соціальну функцію. Тобто фінанси місцевого самоврядування виконують розподільну, контрольну та соціальну функції.

Зазначимо, що подальший розвиток ринкових відносин в Україні має посилити фінансові можливості місцевих органів самоуправління у зв'язку з формуванням ринку землі та нерухомості. Місцеві органи влади, як найбільші власники землі і нерухомості, будуть мати можливість проводити різноманітні операції із зазначеною власністю і тим самим будуть впливати на розвиток підприємництва на своїй території.

В умовах дії ринкових відносин у державі необхідно переглянути традиційні форми та методи впливу фінансів на ефективність розвитку адміністративно-територіальних одиниць. Необхідно встановити обґрунтовані пропорції між обсягами фінансування сфери матеріального виробництва і фінансуванням інфраструктури нових територіальних комплексів, що буде сприяти формуванню інноваційно-орієнтованої економіки зі створенням нових робочих місць і збільшенням доходів бюджетів місцевого самоврядування, що, в свою чергу, дозволить фінансово забезпечити економічний і соціальний розвиток відповідної території.

Бібліографічний список

1. *Андрущенко В. Л.* Фінансова думка Заходу в XX столітті (Теоретична концептуалізація і наукова проблематика державних фінансів) / В. Л. Андрущенко. — Л. : Каменяр, 2000. — 305 с.

2. *Бескид Й. М.* Теоретичні засади бюджетної децентралізації: нормативна та позитивна теорія бюджетного федералізму / Й. М. Бескид // Світ фінансів. — 2007. — № 4(13). — С. 116–122.

3. Диверсифікація доходів місцевих бюджетів / [І. О. Луніна, О. П. Кириленко, А.В. Лучка та ін.] ; за ред. д-ра екон. наук І. О. Луніної ; НАН України, Ін-т екон. та прогнозув. — К., 2010. — 320 с.

4. Бюджетний менеджмент: підручник / [В. Федосов, В. Опарін, Л. Сафонова та ін.] ; за заг. ред. В. Федосова. — К. : КНЕУ, 2004. — 864 с.

5. *Гапонюк М.А., Буряченко А.Є.* Теоретичні аспекти реструктуризації місцевих фінансів в Україні / М.А. Гапонюк, А.Є. Буряченко // Фінанси, облік і аудит: наук. збірник. – Вип.1. – К.: КНЕУ, 2003. – С. 35-47.

6. *Буряченко А. Є.* Бюджетний федералізм як принцип побудови фінансів місцевого самоврядування в розвинутих країнах / А. Є. Буряченко // Вчені записки : зб. наук. пр. — Вип. 11. — К. : КНЕУ, 2009. — С. 83–89.

7. *Игонина Л. Л.* Муниципальные финансы: учеб. пособие / Л. Л. Игонина. — М. : Экономистъ, 2003. — 320 с.

8. Корпоративна соціальна відповідальність: моделі та управлінська практика: навч. посіб. / [М. А. Саприкіна, М. А. Саєнсус, А. Г. Зінченко та ін.]; за наук. ред. д.е.н., проф., засл. діяча науки і техніки України О. С. Редькіна. — К. : Фабований лист, 2011. — 480 с.

9. Финансы: учебник / под ред. С. И. Лукашина, В. А. Слепова. — М.: Изд-во Рос. гос. экон. акад., 2000.

10. *Власюк Н. І.* Місцеві фінанси: навч. посіб. / Н. І. Власюк, Т. В. Мединська, М. І. Мельник. — К. : Алерта, 2011.

References

1. Andrushchenko V. L. Finansova dumka Zakhodu v XX stolitti (Teoretychna kontseptualizatsiya i naukova problematyka derzhavnykh finansiv) [Westernfinancial theory in the twentieth century (theoretical conceptualization and scientific problems of public finances)] / V.L. Andrushchenko. — L. : Kamenyar, 2000. — 305 s. [In Ukrainian].

2. Beskyd Y. M. Teoretychni zasady byudzhetnoyi detsentralizatsiyi: normatyvna ta pozytyvna teoriya byudzhetnoho federalizmu [The theoretical basis of fiscal decentralization: normative and positive theory of fiscal federalism]/ Y. M. Beskyd // Svit finansiv. — 2007. — # 4(13). — S. 116—122. [In Ukrainian].

3. Dyversyfikatsiya dokhodiv mistsevykh byudzhetiv [Diversification of local budgets reveneu]/ [I. O. Lunina, O. P. Kyry-lenko, A.V. Luchka ta in.] ; za red. d-ra ekon. nauk I. O. Luninoyi ; NAN Ukrayiny, In-t ekon. ta prohnozuv. — K., 2010. — 320 s. [In Ukrainian].

4. Byudzhetnyy menedzhment : pidruchnyk [Budget Management: textbook] / [V. Fedosov, V. Oparin, L. Safonova ta in.]; za zah. red. V. Fedosova. — K. : KNEU, 2004. — 864 s. [In Ukrainian].

5. Haponyuk M.A., Buryachenko A.E. Teoretychni aspekty restrukturyzatsiyi mistsevykh finansiv v Ukrayini [Theoretical aspects of local finance restructuringin Ukraine] / M.A. Haponyuk, A.E. Buryachenko

// Finansy, oblik i audyt: nauk. zbirnyk. – Vyp.1. – K.: KNEU, 2003. – S.35-47. [In Ukrainian].

6. Buryachenko A. E. Byudzhetnyy federalizm yak pryntsyp pobudovy finansiv mistsevoho samovryaduvannya v rozvynutykh krayinakh [Fiscal federalism as the local government finance principle in developed countries]/ A. E. Buryachenko // Vcheni zapysky: zb. nauk. pr. — Vyp. 11. — K. : KNEU, 2009. — S. 83–89. [In Ukrainian]

7. Yhonyna L. L. Munytsypal'nue fynansu : ucheb. posobye [Municipal Finance: Handbook] / L. L. Yhonyna. — M. : Ekonomyst, 2003. — 320 s. [In Russian]

8. Korporatyvna sotsial'na vidpovidal'nist': modeli ta upravlins'ka praktyka : navch. posib. [Corporate Social Responsibility: Modelsand Management] / [M. A. Saprykina, M. A. Sayensus, A. H. Zinchenko ta in.]; za nauk. red. d.e.n., prof., zasl. diyacha nauky i tekhniky Ukrayiny O. S. Red'kina. — K. : Fabovanyy lyst, 2011. — 480 s. [In Ukrainian]

9. Fynansy : uchebnyk[Finance] / pod red. S. Y. Lukashyna, V. A. Slepova. — M. : Yzd-vo Ros. hos. ekon. akad., 2000. [In Russian]

10. Vlasyuk N. I. Mistsevi finansy : navch. posib. [Local finance] / N. I. Vlasyuk, T. V. Medyns'ka, M. I. Mel'nyk. — K. : Alerta, 2011. [In Ukrainian]

Стаття надійшла до редакції 10 квітня 2017 р.

UDC 336.531.2

Andrii Buriachenko,
Doctor of Sciences (Economics),
Professor at the Department of Finance,
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman
(54/1, Peremohy Ave., Kyiv, 03680, Ukraine)
E-mail: andrii.buriachenko@kneu.ua

New approaches to the formation of local self-government finances structure

Abstract
Research objective*. The purpose of the article is to investigate the financial component of local government, its structure and functions.*
Methodology*. The author analyses the recent studies of domestic scientists in order to reveal the possibility of using fiscal federalism principles at building up the budget system of Ukraine. The paper considers local government finances in the broad and narrow sense, their structure and functions.*

Findings. *As local government finances are socially directed, it is necessary to expand the list of their intrinsic functions by including social function. In terms of market relations, it is essential to review the traditional forms and methods of financial impact on the effectiveness of administrative areas development. The paper justifies the necessity of establishing reasonable proportion between funding of manufacturing sphere and funding of infrastructure for the new territorial complexes.*
Value added. *The article substantiates the need of studying the financial component of local government activity. The author offers approaches to analysis of the local self-government finances structure. The paper revealed the functions that are inherent to local self-government finances. Attention is paid to the business partnership between business entities and local authorities. The author proposed original approach to the structure and functions of local self-government finances.*
Key words: *local self-government finances, budget, local self-governance, decentralization, business-partnership.*

УДК 336.763

Гапонюк Микола Анатолійович,
канд. екон. наук, проф., завідувач кафедри фінансові ринки,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
(03680, Україна, Київ, вул. Дегтярівська, 49г)
E-mail: kfr@kneu.edu.ua

КОРПОРАЦІЇ ТА ЇХ РОЛЬ НА ФОНДОВОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

Анотація
Мета дослідження. *У роботі досліджено поняття та особливості корпорацій, а також їх роль на українському фондовому ринку.*
Методологія. *Було проведено аналіз підходів до визначення дефініції «корпорація» у роботах вітчизняних і зарубіжних учених, а також у законодавстві; показано основні особливості корпорацій. Було проаналізовано обіг цінних паперів корпорацій на українському фондовому ринку.*
Отримані результати. *Виявлено, що акції більшості вітчизняних корпорацій є мало привабливими для інвесторів, а угоди з ними майже не відбуваються. Спроби штучно активізувати торгівлю на біржовому ринку виявились невдалими. Проблемами ринку корпоративних облігацій є низька довіра інвесторів, викликана масовими дефолтами та нездатністю правової системи захистити інтереси власників цінних паперів.*
Цінність дослідження. *У статті виявлено проблеми взаємодії корпорацій з інвесторами через фондовий ринок. Їх вирішення дозволить реформувати український фондовий ринок з метою перетворення його на ефективний інструмент перерозподілу капіталу в економіці.*
Ключові слова: *акція, дефолт, корпорація, облігація, фондовий ринок.*

© М. А. Гапонюк, 2016